

A SZOCIÁLIS PÁRBESZÉD HELYZETE MAGYARORSZÁGON

Rácz Zoltán

PhD, egyetemi docens

Miskolci Egyetem

1. BEVEZETÉS

A szociális párbeszéd fogalma a kezdetekben kifejezetten az Európai Unióban a szociális partnerek között zajló, különböző formában megvalósuló kapcsolatrendszerként jelentette. Az évek múltával a fogalom a gyakorlatban kiterjedt egyrésről nem csak az összeurópai szintre, hanem az Európai Unióban megtalálható különböző ágazatokra (ágazatok alatt az élet különböző területeit értjük).^[1]

A 2000-es évektől a szociális párbeszéd alatt már nem csupán az összeurópai vagy ágazati szinten megvalósuló, az európai szociális partnerek között zajló kapcsolatrendszerként értjük, hanem a fogalom kiterjed az egyes tagállamok szintjén zajló konzultációkra, tárgyalásokra, concertation-ra, autonóm párbeszédre.^[2] Magyarországon a rendszerváltástól számítva a fentebb leírtak szerinti szociális párbeszéd tulajdonképpen az érdekegyeztetésnek nevezett fogalomkörben volt elhelyezhető. Az érdekegyeztetés hazánkban a háromoldalú párbeszédet jelentette a kormány, a munkáltatói érdekképviselői szervezetek és a munkavállalói érdekképviselői szervezetek között. Az érdekegyeztetés legfőbb szervének elnevezése a különböző politikát folytató kormányok változásával egyidejűleg változott, de nem csupán az elnevezésnek volt jelentősége, hanem a szervezethez rendelt hatásköröknek és jogköröknek. 1992-ben az akkor hatályba lépő Munka Törvénykönyvébe is belekerült az érdekegyeztetés fogalma és legfőbb szerve, ez jelentette akkor a törvényi háttérrel. A későbbi kormányok szükségesnek tartották külön, az Országos Érdekegyeztető Tanácsra vonatkozó törvény elfogadását, az időközben saját jogi szabályozást követelő Ágazati Párbeszéd Bizottságokra vonatkozó törvény hatályba léptetésével együtt. 2009-ben került sor a két önálló törvény elfogadására, a rendszerváltás utáni magyar jogtörténetben ritkán előforduló körülmények között (erről a tanulmány későbbi részében részletesen fogunk szólni).

2. A TÁRSADALMI PÁRBESZÉD BIZOTTSÁGOK SZEREPE ÉS JELENTŐSÉGE MAGYARORSZÁGON

Magyarországon a 2000-es években vita folyt az érdekegyeztetési rendszer legitimációjáról. Több éven keresztül tartott a szakmai egyeztetés^[3] az Érdekegyeztető Tanácsról szóló törvény elfogadása, illetve a társadalmi párbeszéd bizottságokra vonatkozó törvény megalkotása kérdésében. A hosszas előkészület után 2009-ben elfogadták a két jogszabályt, amelyeket az akkori köztársasági elnök nem írt alá, hanem alkotmánybírósági kontrollt terjesztett elő. Ezt követően az Alkotmánybíróság előtt ez az ügy az egyik leghosszabb ideig érdemi döntés nélkül maradó téma volt, amely „hallgatásnak” az okát csak vélelmezni tudjuk

(mindenesetre azt tényként állapíthatjuk meg, hogy az Alkotmánybíróság sem a múltban, sem jelenleg nem rendelkezik olyan taggal, aki nem hogy a kollektív munkajognak, de egyáltalán a munkajognak igazi „specialistája lenne”^[4]). A köztársasági elnök beadványai sikeresnek bizonyultak, hiszen mindkét elfogadott törvényről negatív ítéletet alkotott az illetékes bírói fórum, alkotmányellenesnek minősítve azokat (köztársaságunk akkori elnökének beadványai megfogalmazásában nyilván nagy segítséget nyújtott az, hogy több éven keresztül ő maga volt az Alkotmánybíróság elnöke). Ezek után a Parlament újraalkotta ezen jogszabályokat, figyelembe véve az Alkotmánybíróság jogi érveit.

Az elfogadott és azóta is hatályban levő törvény preambuluma értelmében:

„Az Országgyűlés annak érdekében, hogy elősegítse a munkavállalók és a munkáltatók érdekképviselői között a középszintű szociális párbeszéd fejlődését, e szervezetek érdekvédelmi és érdekképviselői jogainak érvényesülését, valamint meghatározza az ágazati párbeszéd intézményrendszerének kereteit, s ezzel hozzájáruljon az ágazati politikák megalapozásához, a rendezett munkaügyi kapcsolatok erősítéséhez, a munkabéke megteremtéséhez és fenntartásához, a munkafeltételek javításához, az ágazati kollektív szerződések elterjedéséhez, az Európai Unió gyakorlatára is figyelemmel az alábbi törvényt alkotja.”.

A jogszabály elfogadásával a jelen fejezetben elemzett európai szociális párbeszéd magyarországi meghonosítására tett kísérletet hazánk.

A törvény elsődlegesen meghatározza a szociális párbeszéd szempontjából releváns fogalmakat.

A szociális párbeszéd alatt a szociális partnerek közötti kétoldalú kommunikációt érti, amely magában foglalja a rendszeres információcserét, a konzultációt, a kollektív tárgyalást, megállapodások létrehozását, közös szakpolitikák kidolgozását és megvalósítását. Ezen definíción belül tovább értelmezi a megállapodás, tárgyalás és konzultáció fogalmát. Megállapodás alatt az Ágazati Párbeszéd Bizottság (ÁPB) tagjai által elfogadott állásfoglalás, ajánlás, vagy cselekvési program, amely létrejöhét tárgyalás és konzultáció eredményeként is. A tárgyalás e törvény tekintetében az olyan egyeztetés és vita, amelynél a döntés meghozatalának jogszabályban előírt, vagy az ÁPB tagjai által előzetesen meghatározott feltétele a fórum (az ÁPB) egyetértése, azaz megállapodása (ilyen megállapodás szükségeltetik az egyetértési, együttdöntési, ajánlás és javaslattevési jog gyakorlásához és a kollektív szerződés megkötéséhez). A konzultáció a tárgyalással szemben a szociális párbeszéd során folytatott, tárgyalásnak nem minősülő véleménycsere, az álláspontok érdemi megvitatása, konzultáció esetén megállapodás hiányában is dönthet az arra feljogosított szerv vagy személy.

A szociális párbeszéd fent meghatározott formáit a szociális partnerek gyakorolhatják, akik alatt ezen törvény a munkáltatói és munkavállalói érdekképviselőket, valamint az érdekképviselői szövetséget érti. Ezen szociális partnerek hozhatják létre az Ágazati Párbeszéd Bizottságokat, amelyek a munkáltatói és a munkavállalói érdekképviselői szervek részvételével létrejövő bipartit fórumok, amelyek a nemzetgazdaság valamelyik kisebb egységében (ágazat, alágazat, szakágazat, stb.) működnek.

A törvény az ÁPB feladataként határozza meg az ágazat kiegyensúlyozott fejlődésének elősegítését, az ágazati szintű autonóm szociális párbeszéd

megvalósítását, amelynek célja a megfelelő munkafeltételek kialakítása, a munkabéke megőrzése és a munkaerő-piaci folyamatok jogszerűségének előmozdítása.

Az ÁPB a feladatainak teljesítése érdekében különböző jogköröket gyakorol, így az ÁPB egyes oldalai, illetve az adott oldalon tevékenykedő érdekképviselések egymást tájékoztatják, konzultációkat folytatnak és összefoglaló nyilatkozatot adnak ki. Ezen túlmenően az ÁPB-ben az arra jogosultak kollektív szerződést és más megállapodást köthetnek, kérhetik egy kollektív szerződés ágazati szintű kiterjesztését, valamint tájékoztatást kérhetnek az ágazatban hatáskörrel rendelkező államigazgatási szervtől.

Az ÁPB törvény szigorú feltételekhez köti a taggá válásnak a lehetőségét, és egy pontrendszerrel állít fel az adott oldalon érdekképviselési szervként (munkáltatói érdekképviselő vagy ágazati szakszervezet) történő működéshez.

Ágazati Párbeszéd Bizottság létrehozását akkor lehet kezdeményezni, ha az adott ágazatban ilyen szerv még nem működik és legalább egy ágazati munkáltatói érdekképviselési szerv és legalább egy ágazati szakszervezet kezdeményezi annak megalakítását. Az ÁPB létrehozásáról megállapodást kell kötni az érintetteknek, amely tartalmazza a megalakításhoz szükséges legfontosabb információkat. A tényleges létrejövetelben a törvény felhatalmazást ad az ún. Ágazati Részvételt Megállapító Bizottságnak és az illetékes miniszternek (a közzététel vonatkozásában).

Az ÁPB megszűnik, ha tagjai megállapodnak megszűnésében, a működési területére tartozó valamennyi ágazatot törlik a Gazdasági Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszeréből (a továbbiakban: TEÁOR), az egyik oldalon valamennyi ÁPB-tag tagsága megszűnik, vagy ha a munkáltatónál vagy munkáltatóknál foglalkoztatottak száma az ágazatban munkaviszonyban állók létszámának nyolcvan százaléka alá csökken. Az érdekképviselő ÁPB-tagsága megszűnik, ha az érdekképviselő jogutód nélkül megszűnik, az érdekképviselő az ÁPB-ből kilép, az érdekképviselő az adott ágazatban megszűnteti érdekképviselési tevékenységét, vagy valamely, az érdekképviselőnek minősüléshez, illetve az ÁPB-ben való részvételhez előírt feltételnek nem felel meg.

Az Ágazati Párbeszéd Bizottságba a tagok vagy kizárólag tanácskozási joggal, vagy döntési (szavazati) joggal rendelkeznek attól függően, hogy a fentebb rögzített pontrendszer alapján milyen minősültségben részesülnek, illetve elérték-e a reprezentativitás feltételeit, ami többletjogokat biztosít számukra.

Az Ágazati Párbeszéd Bizottságokban – amint azt már fentebb jeleztük – megállapodásokat és kollektív szerződéseket köthetnek a szociális partnerek, a törvényben rögzített meghatározott feltételek esetében. Ugyancsak speciális feltételek teljesülése esetén lehetőség van az ágazati kollektív szerződés egész ágazatra történő kiterjesztésére.^[5]

3. A GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI PÁRBESZÉD ÚJ INTÉZMÉNYE: A NEMZETI GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI TANÁCS

A 2010-es kormányváltást követően alapvetően megváltozott az érdekegyeztetés rendszeréről vallott korábbi felfogás. Az új kormány értelmezésében az Országos Érdekegyeztető Tanács (OÉT) csupán egy szűk társadalmi réteget képviselt, a Gazdasági és Szociális Tanács, valamint a Gazdasági Érdekegyeztető Fórum párhuzamosan működött az OÉT-tel, ráadásul nem is volt legitimációs alapja a két testületnek. Ezért tartotta szükségesnek a kormány, hogy az előbb felsorolt fórumokat egyetlen konzultatív testületbe olvassza be, amely folyamatnak a jogszabályi alapját a Nemzeti gazdasági és Társadalmi Tanácsról szóló 2011. évi XCIII. törvény képezi. A törvény részletes indoklása értelmében annak nemzetközi hátterét az uniós tagországokkal szembeni, a szociális párbeszéd fenntartására vonatkozó elvárás képezi, utalva a Római Szerződés amszterdami módosítása után, annak részévé váló, a Maastrichti Szerződéshez csatolt Szociálpolitikai Megállapodás 1. cikkére (amely szerint a tagállamoknak törekedniük kell a társadalmi partnerek közötti párbeszéd elősegítésére).

A törvény Preambuluma és indoklása szerint a törvény célja, hogy a társadalom egészét érintő általános gazdaság- és társadalompolitikai kérdéseket megvitató, konzultatív jogkörű tanácsadó testület jöjjön létre, amely javaslataival, állásfoglalásaival, elemzéseivel, véleményével segíti a kormányzati ciklusokon átívelő nemzeti stratégiák megvitatását, a harmonikus és kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés, az ehhez illeszkedő szociális modellek kidolgozását és megvalósítását előmozdító, a gazdaságot és társadalmat érintő nemzetpolitikai irányok konzultálását.

A törvény meghatározza a személyi hatályát, miszerint az kiterjed magára a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanácsra (NGTT), valamint ezen testület kapcsán feladatot ellátó kormányzati szervekre és személyekre.

A Tanács egy többoldalú szerv, annak oldalai a gazdaság képviselőiből, az országos munkavállalói érdekképviselletekből, a civil szervezetek képviselőiből, a tudomány képviselőiből, és a bevett egyházak képviselőiből (legyenek azok hazai, vagy határon túli magyar képviselők) tevődnek össze. Az NGTT tehát szakít az érdekegyeztetés korábbi modelljével, ami vagy bipartit vagy tripartit alapon állt össze, a résztvevő felek köre itt a hagyományos szociális partnereken kívül kiegészül a társadalom más érdekeit képviselő tagokkal.

Az NGTT a konzultációs, illetve a véleményezési és javaslattevő feladatkörében az alábbi feladatokat látja el:

- nyomon követi és elemzi az ország társadalmi-gazdasági fejlődését,
- javaslatokat dolgoz ki az Országgyűlés és a Kormány részére az átfogó makrogazdasági és társadalmi problémák megoldására,
- megvitatja a foglalkoztatáspolitikai, munkaerő-piaci, a jövedelemelosztást és a társadalom széles körét érintő kormányzati stratégiákat, koncepciókat, illetve a gazdasággal, a foglalkoztatással, a jövedelmek alakulásával, a társadalompolitikával összefüggő alapvető kérdéseket,
- véleményt nyilvánít a vállalkozásokat, a foglalkoztatást, illetve a társadalom széles körét közvetlenül érintő tervezett kormányzati intézkedésekről,

- részt vesz a jogszabályok és egyéb kormányzati döntések hatásainak feltárásában, amelyről tájékoztatja a Kormányt,
- konzultációt folytat az Európai Unióval kapcsolatos stratégiai kérdésekről,
- megtárgyal minden olyan nemzetgazdasági vagy társadalompolitikai kérdést, amelyet a Tanács tagjainak kétharmada javaslata alapján a Tanács napirendjére tűz.

Magyarország törvényhozó és végrehajtó hatalmának vezetői felkérhetik az NGTT-t, hogy adjon állásfoglalást vagy alakítson ki véleményt az általuk fontosnak tartott kérdésekben, akik a kapott véleményt vagy javaslatot mérlegelni kötelesek.

A Tanács szervezeti felépítése kapcsán a fentiekben már utaltunk az NGTT oldalaira, de a törvény taxatív felsorolja az egyes oldalak szereplőit. A Tanács oldalai sorában a gazdaság képviselői között találjuk az országos munkáltatói érdekképviselőket, illetve érdek-képviselői szövetségek elnökeit, az országos gazdasági kamarák elnökeit, a Magyarországon működő külföldi és vegyes kamarák közös képviselőit, a társadalmi szervezetek elnökeit, akiknek feladata a gazdasággal összefüggő érdekek képviselése. A második oldalt az országos munkavállalói érdekképviselőket, illetve érdek-képviselői szövetségek elnökei alkotják. A harmadik oldal a civil szervezetek képviselőiből áll. Az NGTT negyedik oldala a tudomány képviselőit tömöríti, ide értve az MTA elnökét és az MTA, a Magyar Rektori Konferencia és a Magyar Közgazdasági Társaság által delegált gazdaság- és társadalom- kutatót, az MTA által kijelölt, határon túli magyar tudományos élet képviselőjét. Végezetül a szintén már fentebb említett ún. bevett egyházak képviselői alkotják az NGTT utolsó oldalát.

A hagyományos szociális partnerek (szakszervezet, munkáltatói érdek-képviselői szerv) közül nem mindenki vehet részt az NGTT munkájában, csak azok, amelyek a törvény által felállított szigorú feltételeknek megfelelnek. Jelenleg az alábbi szervezetek felelnek meg a kritériumoknak:

A) munkavállalói oldalon

- Autonóm Szakszervezetek Szövetsége (ASZSZ)
- Értelmiségi Szakszervezeti Tömörülés (ÉSZT)
- Független Szakszervezetek Demokratikus Ligája (LIGA Szakszervezetek)
- Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége (MSZOSZ)
- Munkástanácsok Országos Szövetsége (MOSZ)
- Szakszervezetek Együttműködési Fóruma (SZEFE)

B) munkáltatói oldalon

- Agrár Munkaadói Szövetség (AMSZ)
- Általános Fogyasztási Szövetkezetek és Kereskedelmi Társaságok Országos Szövetsége (ÁFEOSZ)
- Ipartestületek Országos Szövetsége (IPOSZ)
- Kereskedők és Vendéglátók Országos Érdekképviselői Szövetsége (KISOSZ)
- Magyar Iparszövetség (OKISZ)
- Mezőgazdasági Szövetkezők és Termelők Országos Szövetsége (MOSZ)
- Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége (MGYOSZ)
- Stratégiai és Közszolgáltató Társaságok Országos Szövetsége (STRATOSZ)
- Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége (VOSZ).

- Magyar Kereskedelmi és Iparkamara
- Befektetési Tanács
- Nemzeti Agrárgazdasági Kamara

A munkáltatói és munkavállalói érdekképviselők csak abban az esetben vehetnek részt az oldalak munkájában, ha részvételük törvényi feltételei fennállnak, amelynek igazolására hatósági bizonyítványt állítanak ki részükre.

A Tanács legfőbb szerve a plenáris ülés, ahol az oldalakon kívül állandó meghívottként tanácskozási joggal részt vesznek a miniszterek (illetve az általuk kijelölt állami vezetők). A plenáris ülésekre évente legalább négy alkalommal kerül sor, de annak összehívását kezdeményezheti legalább két oldal vagy a tagok legalább egyharmada. A Tanács tagjai ún. egységes oldalálláspontokat kötelesek kialakítani. A Tanács minden oldala egy szavazattal rendelkezik és a döntéseket egyszerű szótöbbséggel hozzák meg (kivéve a szervezeti és működési szabályzat elfogadását és módosítását, amely kétharmados többséget igényel, illetve ha az NGTT szervezeti és működési szabályzata eltérő rendelkezést nem tartalmaz). A Tanács soros elnöke látja el a plenáris ülés összehívásával, levezetésével, képviselével és a Tanács működtetésével, szervezésével kapcsolatos feladatokat. A Tanács soros elnökét az oldalak képviselői adják, a soros elnökségre az oldalak rotációja alapján kerül sor. A plenáris ülés előtt, illetve két plenáris ülés között állandó vagy meghatározott feladattal megbízott, eseti szakmai munkacsoportok működhetnek közre.

Az NGTT operatív szerve a titkárság, amely a Tanácstól elkülönült koordinációs feladatokat ellátó szervezeti egység, feladata elősegíteni a Tanács működésével összefüggő adminisztratív és információs feladatok ellátását és biztosítani a Tanács működésének infrastrukturális feltételeit.

Miben különbözik egymástól a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács, illetve az Országos Érdekegyeztető Tanács? A fentiekben már utaltunk arra, hogy az NGTT szakított a hagyományos tripartit struktúrával, hiszen több oldalból tevődik össze, míg az OÉT egy klasszikus háromoldalú konzultatív szervezet volt. Nyilvánvaló, hogy egy többszereplős testület esetében, ahol a társadalom szinte minden részéből találhatók képviselők, kisebb szerepet játszanak a szociális partnerek, vagyis a munkáltatói és a munkavállalói oldal képviselői, ráadásul az NGTT oldalai között maga a kormány nem szerepel. Amint láttuk, a törvény hatálya ugyan kiterjed a Tanács tekintetében feladatokat ellátó kormányzati szervekre és személyekre is, illetve a plenáris üléseken állandó megbízottként részt vesznek tanácskozási joggal a miniszterek vagy az általuk kijelölt állami vezetők, de ez a fajta részvétel nem egyenértékű a háromoldalú érdekegyeztetéssel. Céljaiban is jelentős eltérés található a két szervezet között, az NGTT átfogóbb feladatokat határozott meg saját maga számára, mint az OÉT. Az OÉT elsősorban a munka világában fejtette ki tevékenységét, a klasszikus konzultációs feladatokon kívül felvállalta a munka világával összefüggő kérdéskört, de még olyan tevékenységeket is, mint pl. a konfliktusok megelőzése (ld. MKDSZ).

4. A SZOCIÁLIS PÁRBESZÉD EGYÉB ORSZÁGOS FÓRUMAI MAGYARORSZÁGON

4.1. A Versenyszféra és a Kormány Állandó Konzultációs Fóruma (VKF)

A VKF-et 2012. február 22-én alakította meg a Kormány, valamint három munkavállalói és három munkáltatói érdekképviselői szerv. Ezen testület megalakításáról szóló megállapodás szerint a versenyszférát közvetlenül meghatározó gazdasági témájú kormányzati döntések előkészítésében közreműködő tripartit konzultatív, véleményező és javaslattevő szervről van szó. A Fórum – és annak ún. Monitoring Bizottsága – jelenleg is működő, ülésező testület.

4.2. Országos Közfoglalmi Érdekegyeztető Tanács (OKÉT)

Az OKÉT megalakításáról a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény (Kjt.) rendelkezett először, de tevékenységét szabályozza a közszolgálati tisztviselők jogállásáról szóló 2011. évi CXCV. törvény (Kttv.) és a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati viszonyáról 2015. évi XLII. törvény. Amint az látható, az OKÉT gyakorlatilag lefedi a közszféra összes alkalmazottjának érdekegyeztetési kérdéseit.

4.3. A Közalkalmazottak Országos Munkaügyi Tanácsa (KOMT) és a Közfoglalmi Érdekegyeztető Fórum (KÉF)

Az előzőekben felsorolt fórumokon kívül a mai napig működik a kizárólag közalkalmazottak területén létrehozott KOMT és a közfoglalásban dolgozók érdekegyeztetési kérdéseit szabályozó KÉF.

Amíg a VKF a piaci szféra szociális kérdéseivel foglalkozó testület, addig a jelen pontban tárgyalt további testületek a közszférában tevékenykedők érdekegyeztető fórumai. A különbség az OKÉT valamint a KOMT és a KÉF között abban mutatható ki, hogy az előbbi a közszféra valamennyi jogviszonyát együttesen érintő munkaügyi, foglalkoztatási, bér- és jövedelempolitikai kérdéseknek az országos szintű érdekegyeztető fóruma, míg az utóbbi kettő csak speciálisan a közalkalmazottak, illetve a közfoglalmi tisztviselők érdekegyeztetési lehetőségeit tárgyaló testület.^[6]

5. KÖVETKEZTETÉSEK

Amint azt a jelen tanulmány bevezetőjében már taglaltuk a szociális párbeszéd fogalma, szerepe és helyzete jelentős változásokon ment keresztül a 2000-es éveket követően. Az Európai Unió szabályozásával összhangban fogadta el az Országgyűlés az Ágazati Párbeszéd Bizottságokról szóló törvényt, amely az európai szociális párbeszéd magyarországi elterjesztésére tett kísérletet. Az ezzel egy időben megalkotott OÉT-ről szóló törvény viszont kérész életűnek bizonyult, mert a kormányváltást követően az érdekegyeztetés korábbi rendszere helyébe az NGTT

keretei között zajló társadalmi párbeszéd lépett. Ezzel megszűnt a szociális partnerek és a végrehajtó hatalom között zajló szociális párbeszéd, helyette a kormány közvetlen részvétele nélküli és a szociális partnereken kívül a magyar társadalom érdekeit képviselő, különböző szervezetek bevonásával történik a „véleménycsere”.

Ezen túlmenően jelenleg Magyarországon több fóruma is van az országos szintű szociális párbeszédnek (VKF, OKÉT, KOMT, KÉF), amelyek vagy a rendszerváltás óta működnek (működésük szabályinak megváltoztatásával), vagy szintén a rendszerváltás óta működő szervezetek helyébe léptek, illetve a 2010-es évet követően alakultak meg. Ezen különböző fórumok működésének esetleges összehangolására mindeztidáig még kísérletek sem voltak, bár a szakirodalomban^[7] megjelentek elképzelések egy új, a gazdasági és a közszférát lefedő ún. szuperfórum megalakítására.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] LADÓ, M. – TÓTH, F.: **A szociális párbeszéd alapjai.** Budapest, 2002. 169.old.
- [2] ARATÓ, K.: **Szociális párbeszéd az Európai Unióban.** Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001. 79.old.
- [3] HERCZOG, L.: **A hazai érdekegyeztetés fejlődése és az ágazati párbeszéd bizottságok, avagy: az érdekegyeztetés jogi szabályozásának göröngyös útja in.** Szociális párbeszéd új keretek között; Foglalkoztatási és Szociális Hivatal Társadalmi Párbeszéd Központ, Budapest, 2008. 13.old.
- [4] SOMOS, A.: **Alkotmánybíró-jelölés: Kényes megállapodás.** Magyar Narancs, 1998/42. (X.15.), KRUG, E.: **Bojkottdilemma.** 168 óra 13.old.
- [5] A törvény végrehajtására adták ki a 22/2009. (IX.30.) SZMM rendeletet, amely jogszabálynak az ismertetésére és az elemzésére terjedelmi okok miatt nem keríthetünk sort.
- [6] KISGYÖRGY, S. – PÁSZTÓY A.: **Az országos szintű szociális dialógus Magyarországon és bővítésének lehetőségei.** LIGA Szakszervezetek, Norvég Projekt 2013/14, Budapest, 2014. 30-31.old.
- [7] uo. 33-37.old.